

MÜJGÂN ÇAKIR*

Mehmed İzzet Paşanın “Âsâr-ı Perâkende”si

Mehmed İzzet Pasha’s “Âsâr-ı Perâkende”

Ö Z E T

Mehmed İzzet Paşa XX. yüzyıl başlarında vefat etmiş Osmanlı bürokrati ve aydındır. Meşrutiyet Dönemini gören bu şair, dönemle ilgili eleştirilerini Klâsik Edebiyat kurallarına uygun olarak yazdığı şiirlerde dile getirmiştir. Bu makalede Paşanın şiirlerini bir araya getirdiği ve şimdiye kadar bilinmeyen eseri “Âsâr-ı Perâkende” tanıtılacak ve metni ortaya konulacak, Mehmed İzzet’in şair olarak özellikleri belirlenmeye çalışılacaktır.

ANAHTAR KELİMELE R

Mehmed İzzet Paşa, Âsâr-ı Perâkende, Şiir, Mektup, Bahr-ı Tavil, Meşrutiyet, Eleştiri.

A B S T R A C T

Mehmed İzzet Pasha who died early 20th century is an Ottoman bureaucrat and intellectual. The poet who lived in the constitutional period expressed his criticisms about that period in his poems which are created in accordance with the classic literature rules. In this article, his work ‘Asar-ı Perakende’ included Pasha’s all poems and which is unknown until now is introduced and the creator of the text Mehmed İzzet’s qualities as a poet are tried to be explained.

KEYWORDS

Mehmed İzzet Pasha, Âsâr-ı Perâkende, Poem, Letter, Bahr-ı Tavil, Constitutional Monarchy, Criticism.

Bursalı Mehmed Tahir’in “fuzalâ-yı askeriyeden mütefennin bir zât” (Bursalı Mehmed Tahir 1999: V-VI/392) olarak tanıttığı Mehmed İzzet, İbnülemin Mahmud Kemal’in (İnal 1988: II/764-766) ve Nail Tuman’ın (Tuman 2001: II/662) verdikleri bilgilere göre, Kayseri’nin Tavlusun Köyünde, 1258 (1843) senesinde doğmuştur. Dedesi ulemâdan Âteşzâde Mehmed Efendi, babası ise İsmail Efendi’dir. İlk eğitimini dedesinden alan Mehmed İzzet, daha sonra İstanbul’a gelerek Bayezid Rüşdiyesine yazılmış, Askerî İdâdî ve Harbiye Mektebini bitirmiştir. 1284 (1867) tarihinde erkân-ı harb yüzbaşılığı görevine getirilen İzzet, Anadolu’nun doğusunda yol keşfi ve inşaatlarında, harita tanziminde v.s. bulunmuştur. 1309 (1892) yılında mirlivalığa terfi etmiş, Harbiye Nezareti İnşaat Dairesine memur olmuştur. Bu dairede vazifedeyken 1325 (1897)’te tekaüde sevk olunmuş, Bursalı Mehmed Tahir’e göre 1330 (1912) (Bursalı Mehmed Tahir 2000: II/343), İbnülemin’e göre 1332 (1914)’de (İnal 1988: II/764) vefat etmiştir. İbnülemin, Mehmed İzzet’in

* Yard. Doç. Dr., Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, İstanbul. (mcakir@msu.edu.tr)

yakın dostudur. Bu sebeple verdiği tarihin doğru olması muhtemeldir. Aynı zamanda söz konusu edeceğimiz eserde “Târih-i Harb” şiirinde Paşanın, R.1329/M.1913–1914 hadiselerinden bahsetmesi Bursalı Mehmed Tahir’in yanıldığını ortaya koyuyor.

Paşanın *Kâmûs-ı Fârisî*, *Gonce-i Bostân*, *Nân u Helvâ*, *Nân u Penîr*, *Hikâyât-ı Hâce Nasrüddîn*, *Hikâye-i Ahlâkiyye*, *Terceme-i Tuhfe-i İsnâ Aşeriyye*, *Tercüme-i Yûsuf u Züleyhâ* gibi eserleri bulunmaktadır (Mehmed İzzet’in eserleri için bkz. Çakır 2008).

Kaynaklar Mehmed İzzet Paşanın şiir yazdığından bahsederler, hatta bazı şiirlerini alıntılar, ama şiirlerini bir araya getirdiğine dair bilgi vermezler. Muhsin İlyas Subaşı, “Paşanın en önemli vasıflarından birisi de iyi bir şair olmasıydı. Divan haline getirilemeyen şiirleri, neşre dilmemişse de, bunlar döneminde büyük ilgi gördü” (Subaşı 1995: 284) der. Fakat bu ifadelerin aksine Mehmed İzzet Paşa şiirlerini bir araya getirmeye teşebbüs etmiştir. Millet Ktp., Ali Emîrî Böl., Manzum 750 numarada kayıtlı bir yazmada Paşanın şiirlerinin bulunduğunu tespit ettik. Bu yazmanın şairin şiirlerini müsvedde halinde yazdığı bir defter olduğu anlaşılıyor. Mehmed İzzet müsveddeye “*Âsâr-ı Perâkende*” başlığını koymuştur. Bu makalede Mehmed İzzet Paşanın “*Âsâr-ı Perâkende*”si tanıtılarak içindeki metinler ortaya konmaya çalışılacaktır.

Âsâr-ı Perâkende’nin içindeki parçalar şu şekilde sıralanabilir:

1. Bentlerle kurulmuş başlıksız bir şiir.
2. Recep Vahyî’ye yazılmış mensur bir mektup.
3. “Buna Cevâb” başlıklı Recep Vahyî’nin yukarıdaki mektuba nazmen cevabı.
4. “Dîger Mektûb” başlıklı Recep Vahyî’nin Paşaya yazdığı bir başka manzum mektup.
5. Mehmed İzzet’in Recep Vahyî’nin mektubuna nazmen cevabı.
6. Başlıksız bir dörtlük.
7. “Tahavvülât-ı Ahvâl-i ‘Osmâniyye” başlıklı yirmi beş bentlik bir şiir.
8. “Târih-i Harb” başlıklı bir şiir.
9. “Tenbîh” başlıklı bir şiir.

10. Bir matla’.
11. “Gazel-i Nev-Zemîn” başlıklı bir şiir.
12. “Kar Suyu” başlıklı bir şiir.
13. Farsça bir mısra.
14. “Hasb-ı Hâl-i Şâh-ı ‘Acem” başlıklı Molla Nasrüddin Mecmû‘asından alınma bir şiir.
15. Bir matla’.
16. “Meb‘ûs” başlıklı bir şiir.
17. “Dünyâ” başlıklı musammat bir şiir.
18. “Ser-‘askere” başlıklı bir şiir.
19. “1325 Sene-i Rûmîsi Vukû‘âtı” başlıklı bir dördlük.
20. Başlıksız bir dördlük.

Görüldüğü gibi Paşa esere kendine ait olmayan metinleri de dahil etmiştir. Mehmed İzzet Paşanın zikrettiğimiz eserdeki bir mektubu hariç bütün parçalar manzum olarak yazılmıştır. Genel olarak aruz veznini kullanan şair “Târih-i Harb” başlıklı şiirinde 6+5=11’li hece veznini tercih etmiştir. Müsvedde olması dolayısıyla eserdeki bazı şiirlerde vezinle ilgili problemler göze çarpmaktadır. Zaman zaman pek de karşılaşılmayan bir unsur olarak, kimi kelimelerin manalarını yanına yazmış olması Mehmed İzzet’in diğer eserlerinde de başvurduğu bir yöntemdir. Bu da onun sözlükçülük yanından ileri geliyor olmalıdır. Mesela Paşa, “Dünyâ” başlıklı musammat şiirinin

Nisbetle bahr u berre cismin misâl-i zerre
Hayr eyle gitme şerre çeşmin ko intihâza

şeklindeki beytinde “intihâz” kelimesinin yanına “fırsat” yazmıştır.

Âsâr-ı Perâkende’deki tek mensur parça Mehmed İzzet Paşanın Recep Vahyî’ye yazmış olduğu mektuptur. 1867-1923 tarihleri arasında yaşamış olan Recep Vahyî, askeriyede okuduktan sonra çeşitli görevlerde bulunmuş ara nesil şairlerinden biridir (Gariper 1997). Cafer Gariper’in ifadelerine göre Vahyî, Mehmed İzzet’in mektubu yazdığı tarihte Üçüncü Ordu Müşiriyeti’nin teklifiyle 28 Şubat 1323 (10 Ocak 1908)’te getirildiği Serez Dokuzuncu Nizâmiye Fırkası’ndaki görevinde

bulunuyordu (Gariper 1997: 5). İzzet Paşanın mektubu bir çeşit rica mektubudur. Paşa, ordu-yı hâmisin otuzuncu alayında baytarlık yapan ve Serez'e atanan yeğeni yüzbaşı Şevket Efendiyi himaye etmesi için Recep Vahyî'den ricada bulunmaktadır. Gayet sanatlı bir şekilde yazılmış, secilerle kurulmuş bu mektubu ve Paşanın üslûbunu Recep Vahyî de yazdığı manzum cevapta,

Pek latîf üslûbunuz mânend-i sehl-i mümteni'
Hem fesâhat hem belâgat hem selâmet müctemi'

beytinde methetmiştir. Bu mektubun değeri aynı zamanda bir bahr-ı tavîl olmasından da kaynaklanmaktadır.¹ İzzet Paşa "Feilâtün" tef'ilesini art arda kullanarak metni oluşturmuştur. İsmail Hakkı Aksoyak bahr-ı tavîlle ilgili makalesinde (Aksoyak 2007: 84-97) Anadolu'da Ahmed Paşadan itibaren bu şekli kullanan yirmi sekiz şairin adını veriyor. XX. yüzyılda ise Sâbir, Abdülbaki Fevzî, Çukadarzâde, Halil Nihat Boztepe'yi bahr-ı tavîl sahipleri içinde gösteriyor.² Mehmed İzzet Paşanın mektubu da bu az sayıdaki sanatçıların bahr-ı tavîllerine dahil edilebilir.

Eserde Mehmed İzzet'in ikinci mektubu manzumdur ve mesnevî şekliyle yazılmıştır. (Eserin içinde bulunan birisi Paşaya, ikisi Recep Vahyî'ye ait olan üç manzum mektup da aynı şekilde yazılmışlardır). Burada hastalıktan muztarip olan Paşanın genel olarak bu durumunu anlattığı görülmektedir. Mesela,

Bu gün zinde isem de yarın harâb
Evet bezm-gâh-ı ebeddir türâb

şeklindeki beyitler şairin hastalık psikolojisini yansıtmaktadır.

Şüphesiz *Âsâr-ı Perâkende'* nin en hacimli şiiri "Tahavvülât-ı Ahvâl-i 'Osmâniyye" isimli yirmi beş bentlik şiirdir. Bu şiirin en dikkat çekici özelliği hiciv edebiyatının bir ürünü olmasıdır. Mehmed İzzet burada Abdülhamid ve Meşrutiyet Dönemini kritize etmekte, imparatorluğun kötü gidişatından bahsetmekte ve isim vererek bu gidişattan sorumlu

¹ Bu tespiti yapan Yard. Doç. Dr. Ali Emre Özyıldırım'a teşekkür ederiz.

² Makalede bahr-ı tavil sahibi şairler listesinde XIX. yüzyılda yaşamış İzzet adlı bir şair de yer almaktadır. Prof. Dr. İsmail Hakkı Aksoyak adı geçen şairin başka bir İzzet olduğunu belirtmiştir. Kendisine verdiği bilgiler için teşekkür ederiz.

tuttuğu kişileri yermektedir. Bir hiciv şairi olarak keskin bir dile sahip olan Mehmed İzzet Paşa R.1300/M.1884-1885 tarihine doğru Osmanlı'nın ahvâlinin kötüleştiğini anlatır, rüşvet çoğalmış, vekiller sefahata düşmüş, vergiler artmış, paranın değeri düşmüş, meclise bir çok hilekâr girmiştir. Yıldız Sarayının bu durumdan pek haberdâr olmadığı anlaşılmaktadır.

(Berlin)de ise kongre etmiş idi imzâ
(Şarkî Rumeli) gitti gider; gelmedi hâlâ

gibi beyitlerde dönemin tarihî hadiseleri takip edilebilir. Beyitte bahsi geçen Berlin Konferansı, Ayastefanos sonrasında İngiltere ve Avusturya'nın itirazları neticesinde düzenlenmiştir. Bu konferans sonrasında İngiltere saldırmazlık anlaşması imzalayıp Kıbrıs'ı işgal etme iznine sahip olmuştur. Daha sonra ise Mısır'ı ele geçirmiştir. Takip eden beyitlerde şair bu durumu da anlatır:

(Nemse)linin olmuş idi (Hersek) ile (Bosna)?
(İngiltere)nin (Mısır) ile (Kıbrıs) müheyyâ

Toprakların yavaş yavaş kaybedilmesinden müteessir olan şair,

Yıllar geçiyor; hep gidiyor mülk serâpâ
Gûyâ ki çorap sökügüdür. Bu ne temâşâ?

Devr ediyoruz ülkemizi dostâ gûyâ
Elde kala ne mutlu-(Tokat); yâhud (Amasya)?

gibi beyitlerde bu duruma temas etmektedir. Asker kökenli bir şair olmasının da bir neticesi olarak ordunun perişan hali Paşanın gözünden kaçmaz:

Aç kaldı ahâlîyle; ciger pâremiz 'asker
Çıplak ayağı, arkası serhadleri bekler

Abdülhamid döneminin gelişmiş hafiye sistemi de ayrı bir şikayet konusudur:

Her dâ'ire, her hâne (hafiyye)yle muhâsar
Her emrine (Lebbeyk) ile (şâh)ın kesilir ser

İzzet Paşanın şiirde ismini verdiği kişiler arasında Enver, Niyazi, Koca Rıza, Râmî Paşa, Memdûh, Tahsin, Ebu'l-hüdâ, Râgıp, Fâ'ik, Top-hane müşiri Zeki, Midhat Paşa sayılabilir. Mesela, Mehmed İzzet'in

Bir binbaşı; bir kol ağası idi muhâbir
Bu vak'a-i dil-sûz-ı siyâsiyyeye dâ'ir

(Enver)le (Niyâzî) idiler var daha sâ'ir
Hiç söz yok idi arada kânûna mugâyir

beyitlerinde bahsettiği Enver ve Niyazi, “hürriyet kahramanı” diye şöret bulup kartpostallara resimleri basılan meşhur Resneli Niyazi ve yoldaşı Enver Beydir. 1908’de ülkedeki haksızlıklara karşı Resne Kasabası Kumandanı olan kolağası Niyazi Bey dağlara çıkmış ve Meşrutiyet ilan olana kadar inmemiştir. Onun yanındaki Enver Bey de başka bir kolağasıdır.

Hırsız diye haps eylediler çekti cezâyı
(Bahriyye) de unutmadı (H. Râmî Paşa)yı;

beytinde bahsi geçen Paşa ise Hasan Rami Paşadır. Osmanlı donanmasında 1903-1908 tarihleri arasında kaptan-ı deryalık yapan bu paşa, II. Meşrutiyet ilan edildiğinde donanmanın kötü durumundan mes’ûl tutulmuş ve sürgüne gönderilmiştir. İsminin böyle kısaltılmış olması “Harâmî Paşa” olarak anılması sebebiyledir. II. Meşrutiyet Dönemiyle ilgili siyasi karikatürlerde bu şahsa da yer verilir (Çeviker 1991: 126).

(Memdûh) ile (Tahsîn)i; (Ebu'l-fûl-hüdâ)yı
(Râgıp)ları; (Fâ'ik)leri, kutb-ı ümerâyı

(Tophâne) müşîri (Zekî); sâ'ir vüzerâyı
Haps eylediler kışlaya hep gördü belâyı

Yukarıdaki beyitlerde adı geçen şahsiyetlerden Memdûh, Encümen-i Şuarâ'ya mensup olan Mehmed Memdûh Paşadır. Osmanlı bürokrati olan bu paşa, Abdülhamid döneminde vezaret rütbesi almış, Dâhiliye Nâzirliğine getirilmiş, fakat Meşrutiyet'ten sonra sürgüne gönderilmiştir (Aslantaş 2001: 185-201). Tahsin ise, II. Abdülhamid'in uzun süre Mabe-yin Başkatipliğini yapan ve 1908'de görevinden alınan Tahsin Paşadır (Çeviker 1991: 124). Ebu'l-fûl-hüdâ diye geçen şahıs, II. Abdülhamid'in üzerinde büyük tesiri olduğu söylenen ve onun “üfürükçübaşısı” olduğu ifade edilen Nakşibendi tarikatı ileri gelenlerinden Ebu'l-hüdâ'dır (Çeviker 1991: 149). Beyitte geçen Râgıp, Abdülhamid'in vezirliğini de yapan ve II. Meşrutiyet'in ilanından sonra Midilli'ye sürgüne gönderilen Râgıp Paşa, Fâik ise Süleyman Fâik Paşa olmalıdır. Bahriye Nâzirliğinde

bulunan bu paşa daha sonra fikirleri dolayısıyla Abdülhamid tarafından dışlanmış, Kıbrıs'a kaçmış, II. Meşrutiyet'ten sonra geri dönebilmiştir. Son olarak Tophane müşiri Zeki Paşa, on yedi yıl bu görevi yapan, aynı zamanda yirmi beş yıl Askerî Mektepler Nâzirliği görevinde bulunan, 1908'de sürgüne gönderilen kişidir (Çeviker 1991: 127). II. Abdülhamid döneminin meşhur simalarından Midhat Paşadan da bahseden şair, Meşrutiyet'in ilanındaki etkisine de dikkat çeker. Ziya Paşa ve Namık Kemal'in de katkılarıyla hazırladığı anayasa taslağı kabul edilmeyen Midhat Paşa, daha sonraları Abdülaziz'in katliyle suçlanarak Taif'e gönderilmiş ve orada öldürülmüştür. Aşağıdaki beyitlerde bu hadiselere temas vardır:

(Midhat Paşa) (Meşrûtiyet)i eyledi ihyâ
(Kânûn-ı esâsî)yi de ettirdi o imlâ

Bu sırada kendisi olunmuş idi iclâ
Bil-âhire (Tâ'if) ona olmuş idi me'vâ

Metnin şekil bakımından dikkat çeken yanlarından biri Mehmed İzzet Paşanın bazı bentlere ayrı şiirler gibi başlık koymasıdır. “Pâdişâha Nota”, “Meb'ûsların Vürûdu”, “Ahlâk” bu başlıklardır. Şairin oldukça uzun olan bu şiirini fasılalarla yazdığı anlaşılıyor. Nitekim bentlerin arasına kimi zaman başka şiirler girmiş olması bunun bir göstergesidir.

Eserde hece vezniyle yazılmış olan “Târih-i Harb” şiiri, yine Paşanın heccâv yönünün ön planda olduğu bir şiirdir. Koşmalar gibi abab cccb dddb şeklinde kafiyelenen metinde, Balkanlardaki karışıklıklardan bahsedilmekte R.1329/M.1913-1914 tarihinden itibaren gerçekleşen hadiseler anlatılmakta, bu arada imparatorluğun ve yeni hükümetin perişan hâli sivri bir dille ortaya konmaktadır.

Ne çâre felâket erdi millete
Efrâdı uğradı cümle zillete
Nüfûs, para vardı bütün kilette
Birin kalmadı cân u tüvânı

gibi dörtlükler durumun vehâmetini göstermektedir.

Âsâr-ı Perâkende'nin şüphesiz en ağır eleştirisi “Ser-'askere” başlıklı şiirde karşımıza çıkmaktadır. Şair burada, II. Abdülhamid Döneminde on yedi yıl seraskerlik ve Harbiye Nâzirliği görevinde bulunan (Çeviker

1991: 122) Serasker Rıza Paşayı alabildiğine eleştirmiştir. Paşayı hırsız olmak, ikbal peşinde koşmak, hak etmeyen kişilere rütbelere vermek, millete eziyet etmek gibi şeylerle itham eden Mehmed İzzet,

[Mil]letin gelmedi hiç yâdına bîçâreleri
Aç sefil yattığı evlâdı ciger-pâreleri
Sana mı hâstı bîçârelerin paraları
Şimdi mümkün mü devâ açtığın o yaraları
Hânûmânın da senin millete dönsün: Âmîn
Ocağın yanmasın, o debdebe sönsün!Âmîn

şeklindeki bentte hicvi doruk noktasına çıkarmıştır.

*Âsâr-ı Perâkende'*de Mehmed İzzet'in Klâsik Edebiyata yaklaşım tarzını göstermesi açısından "Gazel-i Nev-zemîn" başlığı dikkat çekmektedir. Mehmed İzzet Paşa yenilik peşinde bir şair görüntüsü çizmektedir. Özellikle şekildeki uygulamaları bunu gösteriyor. Bahsi geçen şiirde her beytin yanına ayet iktibasları yazılmış olması farklı bir kullanımdır. (Ne yazık ki şiirin bir kısmı defterin ciltlenmesinden dolayı okunamamaktadır.) Şairin şiirlerinin çoğuna tarih koyması, hatta arada anlattığı meselelerin vukû bulduğu tarihi belirtmesi okuyucu için ayrı bir kolaylık sağlamaktadır.

Bir gazel olan "Kar Suyu" şiirine başlık koyması bir süredir edebiyatta söz konusu olan bir kullanım olarak karşımıza çıkıyor. Daha çok nasihat-âmiz bir gazel görüntüsü çizen bu manzumenin çok başarılı olduğu söylenemez.

Paşanın her tür ve şekli kullanmaya hevesli bir şair olduğunu "Dünyâ" isimli şiirine bakarak da söyleyebiliriz. Müstef'ilün/fe'ülün/müstef'ilün/fe'ülün diğer bir kullanımla Mef'ûlü/fâ'ilâtün/mef'ûlü/fâ'ilâtün kalıbıyla yazılan bu manzume musammat bir şiir olması itibarıyla dikkat çekmektedir.

Sonuç olarak, Mehmed İzzet Paşanın "*Âsâr-ı Perâkende*"si hem şekil hem de muhteva açısından oldukça dikkat çekici bir eserdir. Kitap tamamlanmış olsaydı şüphesiz daha farklı bir görünümde olacaktı. Paşanın bahr-ı tavîl gibi çok sık karşılaşılmayan bir şekli tercih etmesi, çoğunlukla aruzu kullanması fakat arada hece veznini ihmal etmemesi, manzum mektup yazması vb. onun çok yönlü bir şair ve nâsir olduğunu

gösteriyor. Metnin içinde bulunan bazı vezinsiz şiirler bizde bunların henüz müsvedde olduğu intibasını uyandırdı. Nitekim bazı şiirlerin üzerinin çizilmiş olması, bazı yerlerin bir kez daha yazılması, şiirlerin arasına başka şiirlerin girmesi eserin tamamlanmadığının göstergeleridir. Paşanın muhteva itibarıyla en önemli özelliği politik hicivler yazmış olmasıdır. Osmanlı İmparatorluğunun gidişatından memnun olmayan bir kişi olarak sınırlamak ihtiyacı duymadığı bir dille sivri eleştirilerde bulunan Mehmed İzzet, tarihsel problemlerin bir çoğundan bahsetmiş ve siyasi görüşlerini aktarmıştır. Muhsin İlyas Subaşı, Paşanın şiirlerinin döneminde büyük ilgi gördüğünü söylüyordu, bunlar özellikle hiciv vadisinde yazdığı şiirleri olmalıdır.

Makalenin bundan sonraki kısmını *Âsâr-ı Perâkende*'nin metni oluşturmaktadır. Metin ortaya konulurken okunamayan yerlere soru işareti (?) konulmuş, tamir edilebilen yerler ise köşeli parantez ([]) içine alınmıştır. Ayrıca defterin sayfalarının kesilmesi veya yapıştırılmasından kaynaklanan, bazı şiirlerin mısra baş ve sonlarındaki okunamayan yerler (.....) ile gösterilmiştir. Metindeki noktalama işaretleri kendi tasarrufumuz olmayıp şairin kullandığı işaretlerdir.

ÂSÂR-I PERÂKENDE-İ 'İZZET PAŞA

1

--- / .--- / .--- / .---

- 2a Bir sûretini al da götür doğru sarâyâ³
 Benden de selâm eyle o yerde ümerâyâ
 Eğri demedik mi biliyor hepsi de râya
 Sen doğruluk ahkâmını salverme⁴ araya
 Doğru olan âdemler için rütbe, nişân yok
- Sâdıklığımıza böylece her dâ'ire şâhid
 Ben söyleyemem hâsılı bundan daha zâ'id
 Tafsili ise hazret-i ser-'askere 'â'id
 Çünkü değil o sözler için vakt müsâ'id!!!
 Şimdi para lâzım bize bunda söz alan yok!

2

- 2b 'İzzetli Receb Vahyî Bey Efendi Hazretlerine

Ey kılan vahy-ı Hudâvend-i 'alîm ile dil-i pâk-i safâ-dâr u vefâ-[dâ]r u kerem-kârını ilhâma cilâ-sâz-ı füyûz-ı ezeli mahzen-i esrâr-ı ledünnî-i şeh-i lem-yezelî. O ne günler⁵, ne zamân idi ki bir yerde, berâberde güzârende-i âvân iken üns-künân çokça zamân geçmediği hâlde sizi kıldı felek devr-i seyâhatde misâl-i meh-i tâbân edeli seyr hemân etmeyip ârâm şebânruz; ne kaderdir ki ola burc-ı sa'âdetleri, ârâmiş ü râhatları bu seyrde pîrûz. Ey[â] tâlî'i fîrûz u fîrûzân.

Ne tesâdüf, ne sa'âdet, ne şeref ki o yerin bir de kumandanı, suhandânı, vefâ kânı, semâ-pâye, girân-sâye, kerem-vâye dırâşende-i mihr-enveri, bir dâver-i vâlâ-güheri, dâd-geri, dâver-i mihr-efseri vardır ki müşîr-i şeh-i zî-şân.

³ Metinde şiirin üzeri çizilmiştir.

⁴ Kelime metinde "saliverme" şeklindedir, vezin gereği bu şekilde okundu.

⁵ Metinde "günler idi", vezin gereği bu şekilde okundu.

Evet o mihre senin gibi de bir ‘ilm ü edeb, fazl u neseb; zevk-ı selîm, tab’-ı hakîm sâhibi bir zât-ı huçeste-harekât elzem idi peyk makâmında. Nola çâker-i dîrîneleri ola idim bu şerefe nâ’il ü mazhar. Nideyim kıldı felek bendelerin dûr u perîşân.

Ordu-yı hâmise mensûb otuzuncu alayın baytarı yüzbaşı kemîne kulunuz Şevket Efendi ki fakîrin (yeğen)i ya’nî sipihrin dil-i berhem-zede vü pür-miheni altı yedi yıl ki Haleb’de mûte’ehhil, mutavaggilken onun dâne-i maksûmunu Rezzâk-ı kader hürmen-i “نحن قسمنا” da yele verdiği dem hutta-i Sîroz’a düşürmüş, bu sebebden onu bir devlet-i ‘uzmâya düşürmüş ne hoş olmuş o hemân atınıza, zâtınıza eyleye hizmet ki onun burcu, onunçün yaratılmış da bu iklîme atılmış nite ki seng-i felâhan.

Fakat ey mîr-i mükerrerem o fakîr eyleyeli ‘â’ile halkına riyâset çeker elbette zarûret ola ki ‘ayşını terfih husûsunda delâlet kerem ü lutf u mürüvvet buyuruyorsa o lutf u o kerem dâver-i ‘âlîleri bi’l-vâsıta ‘âcizlerini vâsıl-ı ser-hadd-i sürûr eyleyecekdir ki ona olmaya pâyân.

Doğrudan doğru bu bâbda sizi tasdî’ edişim, râh-ı recâya gidişim bu ki müşîr âsaf-ı ferhunde-demi etmeyem âzürde vü rencîde. Olur ki nice meşgûliyete hâ’il olur, belki mu’accizliğime kâ’il olurlar bu ise çâker-i dîrîneleri hakkına dûzah-rev-i zindân.

Ne yalan söyleyeyim fikr-i kasîrâne fakîrâne ise böyle değil ancak onun dest-i sehâvetlerini, demen-i devletlerini hürmet ü tebcil ile takbîle müheyyâ idiğim ‘arzını ayrıca temennâdan ‘ibâret olup ol bâbda ve her hâl[de] fermân sizin lutf ile ihsân sizindir.

19 Ağustos 1323 Mîr Livâ ‘İzzet

3a *Buna Cevâb*⁷

-. - - / -. - - / -. - - / -. -

Pür-mehâmid, pür-mekârim, pür-me’âlî hazrete
İ’tilâ et ey varak-pâre huzûr-ı ‘İzzet’e

⁶ 43/Zuhruf/32 (Rabbinin rahmetini onlar mı paylaşıyorlar? Dünya hayatında onların geçimliklerini biz paylaştırdık. Birbirlerine iş gördürmeleri için kimini ötekine derecelerle üstün kıldık. Rabbinin rahmeti onların biriktirdikleri şeylerden daha hayırlıdır) mealindeki ayetten iktibastır.

⁷ Bu şiir Recep Vahyî’nin Mehmed İzzet Paşanın yukarıdaki mektubuna verdiği manzum cevaptır. Paşa tarafından eserin içine alındığı için metne dahil edilmiştir, fakat Paşaya ait olmadığı için numaralandırılmamıştır.

Ey kerem-kâr, ey lutuf-kâr, ey me'âlî-iştihâr
 Ebr-i taltîfâtınız bahş etdi feyz-i nev-bahâr
 Bir kerem-nâmeyle dil-şâd etdiniz Vahy'î nizi
 Yâd-ı mâzî etdirir her lahza der-hâtır sizi
 'Arz-ı hissiyyât-ı vicdâniyye bilmez tercemân
 Bence telsiz telgırâftır irtibât-ı kalb ü cân
 Kıldınız lutfen beni bir kat daha minnet-güzâr
 İltifât-ı hazreti rûhum bilir bir iftihâr
 Pek latîf üslûbunuz mânend-i sehl-i mûmteni'
 Hem fesâhat, hem belâgat hem selâmet müctemi'
 Emr-i 'âlî'niz de pek hoş şer'a makrûn iltimâs
 Vâcibü'l-infâz olur; emr-i te'avündür esâs
 Nass-ı Kur'ân kim [buyurmuş] ⁸ المؤمنون اخوة
 Ba'demâ Şevket benim bir kardaşımdır büsbütün
 Ey mekârimden mücessem hazret-i 'İzzet Paşa
 'Askeriz her dem du'âmız: Pâdişâhım çok yaşa 5 Eylül 1323

Dîger Mektûb⁹

Ey hazret-i vâlâ-makâm

-. - - / -. - - / -. - - / -. - -

Nâ-mizâc olmuşsunuz Şevket'den aldım bir haber
 Kapladı âfâk-ı vicdâniyyemi ebr-i keder
 'An-karîb olsun müyesser lutf-ı Mevlâ'dan şifâ
 Sâye-i 'âlîlerinde gönlümüz bulsun safâ
 'Arz-ı ta'zîm eylerim ey hazret-i 'İzzet Paşa
 Var samîmî irtibâtım bî-riyâ, bî-irtişâ¹⁰ 5 Temmuz 1324

⁸ 49/Hucûrat/10 (Müminler ancak kardeşlerdir. Öyleyse kardeşlerinizin arasını düzeltin ve Allah'tan korkun ki esirgenesiniz) mealindeki ayetten iktibasır.

⁹ Bu şiir de Recep Vahyî'nin Mehmed İzzet Paşanın hasta olduğunu duyduğu için ona yazdığı manzum mektuptur. Yukarıdaki mektup gibi metne dahil edilmiş ama numaralandırılmamıştır.

¹⁰ Metnin altına "cevâbı zîrde muharrer" ifadesi yazılmıştır.

3¹¹

. _ _ / . _ _ / . _ _ / . _

3b

Muhibb-i kadîm-i sadâkat-şî'âr
 Eyâ zât-ı Vahyî sipihr-iştihâr
 Men işkeste-hâlden edersin su'âl
 Cevâb vermemek bence olur muhâl
 Meger tende cânım nihâyet bula
 Zevâl ere 'ömrüme gâyet bula!...
 Tecennüd edelden bugün ittihâd
 Gönülde ferah bâbı oldu küşâd
 Şu'ûnâta dil çünkü mîzândır
 Bu mahlûka bir lutf-ı Yezdân'dır
 Ne dil-hasteler böyle cân buldular
 Yed-i kahr-ı mergden amân buldular
 Bu gün zinde isem de yarın harâb
 Evet bezm-gâh-ı ebeddir türâb
 Degil çünkü bir şahsa bâkî cihân
 Pek aldandı bî-hûde ümmîd¹² bir ân
 Vücûd u hayât çünkü mevhûmdur
 Merâyâ-yı ekvânda mersûmdur
 Bunu sonra temşîl eyler memât
 Ki pek 'âriyetdir bu günkü hayât
 Bu dünyâ bütün halkadır âşiyân
 Tutar âdemî-zâd bunda mekân
 Uçar lânedden geri gelmez daha
 Budur 'âdet-i dehr cerî mâcerâ
 Emel kalb-i insânda olur elem
 'Amel hoş ola kalır ancak 'alem

¹¹ Bu şiir Recep Vahyî'nin yukarıdaki mektubuna yazılmış cevap mahiyetindedir.

¹² “dîde” kelimesinin üzeri çizilerek “ümîd” yazılmıştır.

Gerekdir Hudâ'yı penâh eylemek
Hudâ'yı penâh eylemekdir gerek

Dile bana ancak o mir'âtdır
Tecellî eden dilde o zâtdır

Ona rabt-ı kalb eyleyen zindedir
Ki her bir murâdın bu fevkindedir

Nola haste-hâl olsam 'İzzet gibi
Kabûl eylerim onu devlet gibi

دل آزردہ را ہمنشین ست دوست
کہ درما ندگا نرا معینی ہم اوست¹³

خدایا بحق رسالت مرا
گناہم بیا مرز روز جزا¹⁴

16 Ağustos 1324

- 4¹⁵ İşit 'azîz arkadaş hastanın gönlünden neler geçer?
Silkinip şu âşiyâne-i mâder-i dünyâdan
Uçup çıkmak değil mi? 'Avârızı demen-gîrî-i cihân
Pervâza kudret bırakmıyor; per ü bâl-i ümîde¹⁶

5

- 4a Tahavvülât-ı Ahvâl-i 'Osmâniyye

___ / .___ / .___ / .___

1. Bend

(‘Osmânlı)lık ahvâli bütün kürbete düşdü?
(Bin üç yüz)e doğru yaramaz sâ'ate düşdü

¹³ “Dost, gönlü incinmişin arkadaşısıdır. O güçsüzlerin de yardımcısıdır” manasında Farsça beyittir.

¹⁴ “Ey Hudâ! Resûlünün hakkı için ceza günü benim günahımı bağışla” manasında Farsça beyittir.

¹⁵ Metinde vezin tespit edilememiştir.

¹⁶ Kenarda “Nîrû-yı âzâdı vermiyor. Ne çâre kurbânlık koyun gibi yevm-i ‘ıyda inti-zâra ihtimâl veriyor ! توکلنت علی شہ !” ifadeleri kayıtlıdır. Sondaki Arapça ibare 11/Hud/56 (Ben muhakkak ki, hem benim Rabbim, hem de sizin Rabbiniz olan Allah’a dayanmaktayım. Yeryüzünde hiçbir canlı yoktur ki idaresi ve yönetimi O’nun elinde olmasın. Benim Rabbim, hiç şüphe yok ki, doğru yoldadır.) mealindeki ayetten iktibastr.

Menhûs-ı zamâna_erdi halel. Râhata düşdü
 (‘Osmânlı) yüzü gülmez olup zillete düşdü
 Hep eski geçen gün nazar-ı kıymete düşdü
 ‘Ayş ‘âleminin yolu şeb-i zulmete düşdü
 Bir anda (hükûmet) işi bir fetrete düşdü
 Çünkü çoğu kârın yed-i süfliyyete düşdü
 Her mahkemenin hükmü ‘aceb hikmete düşdü
 ‘Adliyyede, şer‘iyyede iş rüşvete düşdü
 Bir vehn ü keşel encümen-i devlete düşdü
 Kabz erdi ma‘îşete zevâl ni‘mete düşdü
 Bir tefrikadır geldi ser-i millete düşdü
 Kâbûs idi sanki o da ümmete düşdü

2. Bend

Az geldi sefâhâtına para (vükelâ)nın
 Doymadı gözü –mîh çakılası- küberânın
 (Vergi) ki çoğaldı tütünü tütüdü belânın
 Emvâline göz dikdiler âhır fukarânın
 Tatbîk ile ahkâmını kânûn-ı cezânın
 Mahbes yeri (vergi)de bakâyâsı kalanın
 4b Tahsîl olunan para cebinde süfehânın
 Her biri gözü yaşı ahâl-i kurânın
 Nâmı kuruşa doğru hemân vardı (lira)nın
 (Sirkat) dediler nâmına nâmûs u hayânın
 Arttı ‘adedi gide gide para çalanın
 Öğrendiler üslûbunu tahsîl-i Rızâ(!)nın
 Encâmını gör neyledi Hak bu cühelânın!
 Âh-ı fukarâ vardı yed-i kudrete düşdü

3. Bend

Dolmuş (vükelâ) meclisine bir sürü cerrâr
 Her yana terakkubda hemen işleri mekkâr

Kim bir işe 'azm etse ticâret ile her bâr
 Alırlar elinden fukarânın edip icbâr
 Âyâ bu ne (meclis)? Hem (avantaj), hem ahrâr
 (Millet işi) nâmıyla ederler bunu tezkâr?
 Âfâka hemân işleridir şiddet-i enzâr
 Deryâda, karada kapışıp yutma ne kim var
 Tahmîn ile îrâd-ı 'umûmîmizi tekrâr
 Derler (hepsi olsa bizim yine gelir dar)
 Hırsızlığını kimse fakat eylemez ikrâr
 Sûretde ta'assubda ederler bize ızhâr
 Kahr eyleye hepsini bunun hazret-i Kakhâr
 Her birisi bu milleti bir gârete düşdü

4.Bend

5a ('Abdülhamîd)¹⁷ etmişdi fakat buları ta'lîm
 Kılmışdı ehâlîyi bu süflîlere teslîm
 (Yıldız)da karârgâhını etmiş idi tasmîm
 Tedrîc ile etdi o yeri sûr ile tahkîm
 Şebhâne tiyatro¹⁸ ve namâzgâh da tanzîm
 Etdirmiş idi onda hezârân lira ta'kîm
 Teftîş için 'askerliği bir hey'eti tetmîm
 Mülkiyye için ayrıca meclis yeri taksîm
 Yâverlere, 'askerlere hep dâ'ire tersîm
 Mâbeynci, kâtibler için başkaca tanzîm
 Bir şehir idi (Yıldız) ki olunur idi ta'zîm
 Züvvâr eder südde-i vâlâsını telsîm
 İstanbul'a bu şehir olunur idi takdîm
 Yıldız idi, 'ulvî idi bu. Hey'ete düşdü

¹⁷ Kelimenin üstüne "Sultân Hamîd" yazılmıştır.

¹⁸ Kelime metinde (تئاترو) şeklinde yazılmıştır.

5. Bend

Yıldız'da da dolmuşlar idi bir alây eclâf
Her biri sadâkatdan urur bir birine lâf

Mâbeynci, kâtib geçinen zümre-i sarrâf
Gûyâ ki ahâlînin ederler işin is'âf

Dîn uğrusu sîretde fakat sûretidir sâf
Vasf etse (velî)likle sezâ buları vassâf

Doldurmağa (torba)larını az gelir âlâf
(Vâlî)ler eder çaldığını bulara ithâf

5b Soyuldu soğan oldu bütün cânib ü etrâf
Hepsi dilenir oldu ahâlîdeki eşrâf

İnsâf !!! Be hey dîni var, î mânî yok insâf!!!
Lâyık mı ki biz aç yatalım; eyle sen isrâf?

Bir kerre düşün böyle mi yapmışdılar eslâf
Zulm arttı meded; hükm-i revân şiddete düşdü

6. Bend

Bu zulm u sitem mülkü harâb etdi serâser
Enkâza da göz dikdi tahakkümle sitem-ger

Sabr etse de (İslâm) bu rencişlere ekser
Rûm, Ermenî (hürriyet)i; nâçâr dilerler

Hâmîleri var, Avrupa devletleri yek-ser
(Vergi) alınır. Anladılar bunu -mükerrer

Hattâ dediler cümle düvel oldu berâber
“Bu zulm ahâlîye ölümünden dahi bed-ter”

“Kan dökmeği mi sizlere emr etdi peyâamber?”
“Zulm etmeği mi emr ediyor şer'-i münevver?”

Devlet ise 'isyân dedi bu sözlere yer yer
Çok sînelere sapladı bu kîn ile hançer

Öyle ki yanar sîneleri; kalbleri inler
Terk-i vatan etdi niceler gurbete düşdü

7. Bend

- 6a (Bulgar) dahi Avrupa gibi eyledi da'vâ
Zulmün yerine (ma' delet) eylerdi temennâ
(Berlin)de ise kongre etmiş idi imzâ
(Şarkî Rumeli) gitdi gider; gelmedi hâlâ 1882 Alafranga
(Balkan)da bu bir mevki'-i mümtâzdır ammâ
Gözünde tüter (Bulgariya)nun (Makedonya)
(Nemse)linin olmuş idi (Hersek) ile (Bosna)?
(İngiltere)nin (Mısır) ile (Kıbrıs) müheyyâ
Yıllar geçiyor; hep gidiyor mülk serâpâ
Gûyâ ki çorap sökügüdür, bu ne temâşâ?
Devr ediyoruz ülkemizi dosta gûyâ
Elde kala ne mutlu-(Tokat); yâhud (Amasya)?
(Devlet) mi dedin; (satvet)i de var ise rü'yâ
Bu zulm ile hep mülk varıp kısımete düşdü

8. Bend

- Olmuşdu sebab bulara (Rus) harb-ı ahîri
İsterdi bizi mahv için ma'reke-gîri
Bilmiş idi ('Osmânlı)ları kendi esîri
Sevk eyledi serhadlere bir ceyş-i kesîri
Çağrıldı geriye tarafeynin de sefîri
Hiç bilmediler hikmet-i Hallâk-ı kadîri
(Medfen)lere koşmuşdu sipâhân diri diri
Mahkûm idi iki tarafın mevt ile biri
6b ('Osmânlı)ya el verdi (zafer) savlet-i şîri
Olmakla (Romanya)lı (Rus)un 'avn u zahîri
(Ayastafanoz) mü'temeri idi darîri
Kanlı, heyecanlıydı şeh; 'Osmanlı vezîri
(İngiltere)li (Berlin)e nakl etdi şerîri 13 Temmuz 1878
('Osmânlı) o gün böyle büyük nusrete düşdü

9. Bend

Biz kendimizi toplamadık hayf mu’ahhar
 Bu dersi bize vermedi âgâhîyi yek-ser
 Koyuldu sefâhâta şehinşâh(!) mükerrer
 Oldu vükelâ peyrevi şâhensâhin ekser
 Aç kaldı ahâliyle; ciger pâremiz ‘asker
 Çıplak ayağı, arkası serhadleri bekler
 (Aylık) adı var gerçi cerâ’idde mukadder
 Yıl başı gelir de kapanır öylece defter
 Me’mûru da [aç]; âmiri de aç serâser
 Kim kimi kime ede şikâyet de alır şer?
 Her dâ’ire, her hâne (hafiyeye)yle muhâsar¹⁹
 Her emrine (Lebbeyk) ile (şâh)ın kesilir ser
 Elden ne gelir? Bu olıcak hükm-i mukadder
 Bu noktada hep kalb-i ümem fetrete düşdü

10. Bend

7a Nezzâreye almışdı düvel cümle bu hâli
 ‘Ahd ile diler sonra mülâkât-ı (Revâl)i
 Bu idi mülâkât-ı düvel künh ü me’âli
 [(‘Osmânlı)dan olmalı gerek Rumeli hâlî]
 Toplandı Rumeli’nde hep eşrâf ahâlî
 Kim her birinin gözü idi eşk ile mâlî
 ‘Âlimleri va’z eyler idiler mütevâlî
 Tanımadılar hiç birisi âmir ü vâlî
 Zâlimlerin ermişdi o gün işte zevâlî
 ‘Askerle ahâlî idi bir cism misâli
 Meşrûtiyet istemek idi cümle makâli
 ‘Ahd eylediler (Arnavud) eşrâf u ricâlî

¹⁹ Kelimenin aslı “muhâsır”dır. Şair böyle harekelediği için “muhâsar” şeklinde okundu.

Bu 'ahde vefâ ya'nî (Besâ) etdi ahâlî
İş rengi değiştirdi. Sözü kuvvete düşdü

11. Bend

Pâdişâha Nota

Şöyle dediler pâdiřehe; "ey şeh-i dil-cû
Artık yeter oldu bize bu çîni-i ebrû"

"Lâyık mı sana herkes için etme tekâpû?"
"Biz hep biliriz zâtını; ahvâlini yâ hû!"

7b "Hırsız vükelânın yüzüne diyemedin (tuu!)"
"Yanındakiler de o misilli; yaramaz bu!"

"Yâ def' et o eclâfı uyu râhaten uyku!"
"Yâhûd (Rumeli)den kes ümîdi. Elini yu!"

"(Kânûn-ı esâsi)ye mu'allak bu terâzû!"
"(Meb'ûs)lara kaldı bu gün kuvvet-i bâzû!"

"İ'lân gerek bu ikisin etme tek ü pû!"
"Yoksa bunu icrâ için âmâdedir (ordu)!"

"Kan dökmek için hâzırız encâmı sözün bu!"
"Bir tefrika zîrâ ki bu gün milkete düşdü" 11 Temmuz 1324

12. Bend

Bir binbaşı; bir kol ağası idi muhâbir
Bu vak'a-i dil-sûz-ı siyâsiyyeye dâ'ir

(Enver)le (Niyâzi) idiler var daha sâ'ir
Hiç söz yok idi arada kânûna mugâyir

Hep (meclis-i mahsûsa) verildi bu serâ'ir
Meclis ne desin böyle söze? Hepsi de hâ'ir

Hiç birisi bir re'ye, söze olmadı kâdir
Tasdîk edilse olacaklar idi hâsir

Şiddetle cevâb verdiler olmadı mü'essir
Çünkü (Anadol) 'askeri de oldular el bir

8a

Oldu ümerâ ‘askere tâbi’. Bu ‘aceb sır
 Bu şekle kodu hâ’ileyi hazret-i Kâdir
 Titretti bu hâl meclis ile şâhu Hudâ bir
 Zîrâ ki netîce giderek satvete düşdü

13. Bend

Etdi bu söze dikkat ile pâdişeh im’ân
 (Ordu) için ammâ vükelâdan da firâvân
 (Meb’ûs)ların da’vetini eyledi fermân
 (Kânûn-ı esâsî)yi o gün eyledi i’lân
 (Kânûn-ı müsâvât) olundu o gün ihsân
 Bu mebbe’-i (hürriyet) idi millete her an
 Rum, Ermeni, İslâm bu kânûnda siyyân
 Ayrı; seçi yok herkes (uhuvvet) ile yeksân
 Kânûna sadâkatle yemîn etdi (Hamîd) Hân
 Bir sûr sürûr oldu ki herkes idi handân
 Kaldırdılar (istibdâd) adın cümle senâhân
 Bu milket-i (‘Osmânî)de hep oldular (ihvân)
 Her kalbe birer tâze neşât verdi ki devân
 Devr ede ede geldi bu (hürriyet)e düşdü

14. Bend

8b

Bu devr-i (teceddüd) günü görme vükelâyı
 Her biri değıştirdi hemân eski edâyı
 Çün (fare) delik aradı yitirdi yuvayı
 (Ser-‘asker)i hırpaladılar; Koca (Rızâ)yı
 Hırsız diye haps eylediler çekdi cezâyı
 (Bahriyye) de unutmadı (H. Râmî Paşa)yı;
 (Memdûh) ile (Tahsîn)i; (Ebu’l-fûl-hüdâ)yı
 (Râgıb)ları; (Fâ’ik)leri, kutb-ı ümerâyı
 (Tophâne) müşîri (Zekî); sâ’ir vüzerâyı
 Haps eylediler kışlaya hep gördü belâyı

Bildiler o gün hikmet-i (kânûn-ı cezâ)yı
 Ya'nî ki soyan milleti; bunca fukarâyı
 Unutmuş idiler bu hevâm çünkü (Hudâ)yı
 Tahrîk eden olardı sonu gayrete düşdü

15. Bend

(Hak) muntakim olduğu hemân cümlece ma'lûm
 İmhâl kılar ba'zı da sırrı bize mektûm

Buyurdu Nebî; [Rızkdır 'âlemlere maksûm]
 [Ammâ ki bacîl olan olur fi'lde mezmûm]

[Hâsud ne zaman olsa olur hikd ile magmûm]
 Hırsız yakamaz halk gibi tâ-be-sabâh mûm

Hırsızlar olurlar nazar-ı nâsda meş'ûm
 Zengin de olurlar ise, zenginliği mevâm

Dâreynde hırsızlar olur zecr ile mahkûm
 Hırsızlar için 'ayş olur mîve-i zakkûm

9a Zâlimden alır hakkını elbette ki mazlûm
 Meşhûr meseldir ki; gider seyl kalır kum

Hırsızlara bak nitdi bu gün Kâdir ü Kayyûm
 Bu noktada billâh kazâ 'ibrete düşdü 15 Ağustos 1324

16. Bend

Meb'ûsların Vürûdu

(Midhat Paşa) (Meşrûtiyet)i eyledi ihyâ (23 Kânûn-ı evvel 1876
 1293 Sene-i Rûmî)

(Kânûn-ı esâsî)yî de ettirdi o imlâ

Bu sırada kendisi olunmuş idi iclâ²⁰
 Bil-âhire (Tâ'if) ona olmuş idi me'vâ

²⁰ "İclâ" ifadesinin yanına "nefy ma'nasına" ifadesi yazılmıştır.

Gelmiş idi (meb’ûs)ları milletin ammâ (19 Mart 1877
meb’ûsânın resm-i güşâdı)

Dağıldı hakâret görerek her biri hayfâ

Geçdikde aradan otuz üç sâl serâpâ
Cem’ oldu ikinci kere meb’ûs-ı dü-bâlâ

(A’yân) da toplandı ki a’yânlığa ahrâ
Bular iki hey’et idiler ‘âlim ü dâna

Temmûz onunda idi hall oldu bu da’vâ
(Abdülhamîd)e pek de mahûf idi bu ammâ

(Yüz bir) top atıp (Meclis’i) feth eyledi gûyâ
Vicdânı fakat işte o gün kasvete düşdü

17. Bend

9b

Bir şey’i murâd eylese yapmak için Allâh
Esbâbını âmâde kılar emr ile her gâh

Yanında onun birdir eger mûr, eger şâh
Mahlûka müsâvîdir o destûr açık râh

Rızkın yetirir kullarının olsa da güm-râh
Sen emrine münkâd olup eyleme ikrâh

Hep muntazır ol hükmüne onun geh ü bigâh
İhkâk eder hakkı belî! Yerde komaz âh

‘Akl-ı beşer o hikmeti idrâkde kûtâh
Bu noktada velhân hemân ârif-i âgâh

İnsânlar için âfet-i mahz! Debdebe vü câh
Câh ile bir imlâda mukârindir evet çâh

Bu pendimi ezberle de yarın deme: Eyvâh
Azgınlık ile vardı yolum hayrete düşdü

18. Bend

Ahlâk

Fıtratda bu (huy) mevhibedir lutf-ı Hudâ’dan
Olur (ana) karnında güzîde sü’edâdan

(Dünyâ)dır ana karnı garaz sa'd u şikâdan
İlk terbiye evlâda olur bunda (ana)dan²¹

Farksızdır ana kucağı etfâle yuvadan
Kısmen dahi terbiyyeye mâlikdir atadan

10a Mekteb olur üçüncü mürebbî bu sıradan
Ta'lîm eder üstâd olursa fukahâdan

Sa'y etmeli evvelce fakat bahs-i hayâdan
Tahsîl-i edeb etmelidir bâb-1 rızâdan

Hulk-1 hasen aranmalı ahlâk-1 'ulûdan
Kaçınmalı ahlâk-1 rezîl-i cühelâdan

Ders almalı etvâr-1 'alâ-yı küberâdan
İnsân olanın kadri bu 'ulviyyete düşdü

19. Bend

Tebeddül-i Saltanat

Hep böylece tahsîl ede etfâl ger âdâb
Bir kavimde terbiyye bula şöylece ensâb

Her ne yere girmek dileye bulur açık bâb
Birbirine kardaş geçinir cümlesi ahhâb

Sağ olana yiyip içene sa'y eder îcâb
Destûr-1 'umûmîdir ola pîr, eger şâb

Ammâ buna da kodular 'âdet ulü'l-elbâb²²
Yek-reng olarak olmamalı kesret-i ahzâb

Çok fırka ki te'yîd-i uhuvvet eder işrâb
Seksen ikiyi geçse fakat o veremez tâb²³

²¹ Beytin yanında "السعيد سعيد في بطن امه والشقى شقى في بطن امه" ifadesi yazılıdır. Bu, (Bahtiyar anasının karnında bahtiyardır, mutsuz anasının karnında mutsuzdur) manasında Arapça bir ibaredir.

²² "ulü'l-elbâb" ifadesinin yanına "erbâb-1 'ukûl" yazılmıştır.

²³ "tâb" ifadesinin yanına "şu'le" yazılmıştır.

10b Bu fırkaların çünkü olur ekseri kezzâb
Kurtur; görünür manzara-i nâsda şeb-tâb
(‘Abdülhamîd)i eyledi hal’ işte bu esbâb
Kazdığı kuyuya, ne garîb zulmete düşdü

20. Bend

İslâm’da bir hâle gerek oluna dikkat
Ahlâk bozukluğu bize etdi sirâyet
Kökleşdi hele şimdi bu bir buldu ki kuvvet
Îcâd ederiz bitse de her yerde ihânet
Başdan başa İslâmiyet’i tutdu cehâlet
Câhil de ise; binde bir olur iyi haslet
İşte bu gibiler ediyor şimdi hükûmet
‘İlm ile olur âdem olanlarda fazîlet
Bence: Yine eskisi gibidir yeni hey’et
Kat’î de değil; belki var erbâb-ı meziyyet
Tedbîr-i cihângîr ederler. Ne sa’âdet
Medyûn oluruz eyleyerek olara minnet
Hep müftedir olara cihân-ı medeniyyet
İslâh-ı vatan çünkü yed-i minnete düşdü

27 Ağustos 1324

21. Bend

11a Tedbîr-i umûra bu sıra gerçi heves var
Meb’ûslara oldu muhavvel bu mühim kâr
Kaç fırkaya ayrıldılar evvelde bu (ahyâr)
Bir Hizb-i (Terakkî) biri de Fırka-i (Ahrâr)
A’yânda da bu fikr hemân oldu bedîdâr
Kâbil mi ki bu fırkaları eylemek inkâr?
Çün muhtelif ârâda müşeyyed olur efkâr
(‘Abdülhamîd)’in etdi bu hâl meslekini dar
Oldu bu da bir fırkayı teşkîle ‘azim-kâr
Nâmı idi (Peygamber)e mensûb hep (ahyâr)?

Câhil hocalar; 'asker idi ya'nî fedâkâr
 Dillerde (şerî'at dileriz) var sözü devvâr
 Sorulsa (şerî'at) ne demek bilmez o mekkâr
 (Meşrûtiyet)e karşı bu söz hulfete düşdü 21 Kânûn-ı sâni 1324

22. Bend

- 16a Belki bulacak şimdi vatan feyz ü refâhı
 Mezkûr haşerât idi eden çünkü günâhı
 Devletlere i'lâm olunup maksad-ı şâhî
 Kânûn-ı esâsî idi başlıca penâhı
 'Azm olunup ıslâh-ı berâyâyâ kemâhî
 'Ümmiyet eder belki telâfî o tebâhı
 Me'mûl daha ıslâh hemân lâ-yetenâhî
 Hırsızları kahr etme bunun başlı güvâhı
 Yazılmada etrâfa o emrile nevâhî
 Uğraşılıyor çünkü gıyâbî vü vicâhî
 Sen eyle bu cem'iyeti mansûr İlâhî
 Sensin nice düşkünlerinin cây-ı penâhı
 Millet oladursun bu gazâ ile mübâhî
 Destânını yazmak da bugün 'İzzet'e düşdü 15 Ağustos 1324

23. Bend

- 16b Dinleridi bir köylü dedi ki: Yeter 'emmî!
 Batmışsa da, çıkmışsa hükûmet bize gam mı?
 Gördün mü anandan doğalı doğru hükûmet?
 Duydun mu dedenden, O da görmüş mü 'adâlet?
 Yok mu idi kânûnumuz evvelce ne hâcet?
 Şimdi ne demek millete kânûn-ı uhuvvet?
 Kânûn muhâfızlarıdır hey'et-i devlet!
 Onlar bozalar hükmünü bizde ne kabâhat?
 Sultân Süleymân'dı eden sa'yına cür'et!
 Kur'an'ı koyup yazmağa kânûnu cesâret!

Sonra (Roma) kânûnunu da etdiler âlet!
(Kur’ân) nazarında hepisi oldu muvakkat!

Kânûn-ı esâsiye gelince yine nevbet!
Ben fikrimi açık diyeyim var ise ruhsat?

Etdim sana şimdi bir öğüt vermeğe niyyet!
Efkâr bütün hâlde ciddiyete düşdü

24. Bend

‘Âlimdi babam söyler o eyler idim ezber
Rızkımız imiş نحن قسمنا²⁴ da mukadder

17a Bundan öte insân ne çok yer, ne de az yer?
Bir ‘âlîme: Sen az ye desen sana gülümser!²⁵

Zîrâ dediğim gibi kişi kısmetini yer!
Câhil onu gördükde bu ahvâle belinler!

Girse bir öküz tarlaya yer! Öyle ki şişer!
Hazm edemez âhir öküzün kanını yer yer!

İşte bu hükûmetde öküz gibi yiyenler!
Gâfil bir alây bizlere zulm eyleyen erler!!!

Onlar o hesâbı ne zamân olsa verirler!
Çekmez yükünü bir kişinin kimse berâber!

Allâh kişinin kalbini çünkü²⁶ temiz ister
Bu noktada gördün mü ki hak safvete düşdü

25. Bend

Dünyâyı bize vermediler evvel ü âhir
(Kur’ân)’dan almış bu sözü çünkü ekâbir

²⁴ 43/Zuhruf/32 (Rabbinin rahmetini onlar mı paylaşıyorlar? Dünya hayatında onların geçimliklerini biz paylaştırdık. Birbirlerine iş gördürmeleri için kimini ötekine derecelerle üstün kıldık. Rabbinin rahmeti onların biriktirdikleri şeylerden daha hayırlıdır) mealindeki ayetten ıktıbastır.

²⁵ Kelime metinde (گوكومسر) şeklinde yazılmıştır.

²⁶ “dâ’im” kelimesinin üzeri çizilerek “çünkü” yazılmıştır.

Şu dört gün için olmuşuz içinde misâfir
İnsâf edip gezmemele emre mugâyir!

Bir sofra kurulmuş ki bunun ni'meti vâfir
İn'âm-ı İlâhî'yi ye, iç, ol buna şâkir!

Ammâ ki konak sâhibini tanı a zâ'ir!
Çünkü yaratan, yediren, içiren o Kâdir

Hoş tut sözünü, verdiği gibi her evâmir
Çıkmasın adın tâ'at ile ni'meti kâfir!

17b Bu mülk onun mülkü; biziz bunda muhâcir!
Verdi ²⁷ لمن الملك e bu tefsîri müşâvir!

Hüccet, sened ibrâzına olma mütecâsir!
Gördün mü ki bu hakk-ı İlâhiyyete düşdü?

6

12a *Târih-i Harb*

29 Kânûn-ı evvel 1329

6+5=11'li hece vezni

Bin üç yüz yigirmi²⁸ dokuz Rûmîde²⁹

Kapladı bir bulut (Koca Balkan)ı

(Balkan) siyâseti oldu şûrîde

Milletler başında tütdü dumanı

Kim âteş yakmağa ederse niyyet

Bir garazı vardır fi'linde elbet

Fakat eder ise gayra sirâyet

Söyündürmenin de güçdür imkânı³⁰

²⁷ 40/Müminûn/16 (O gün onlar ortaya çıkarlar. Onlardan hiçbir şey Allah'a gizli kalmaz. (Ve sorulur onlara): "Bu gün mülk kimindir?" O tek ve Kakhâr olan Allah'ın!) mealindeki ayetten iktibastır.

²⁸ Metinde "yirmi", vezin gereği bu şekilde okundu.

²⁹ Mısrada vezin problemi vardır.

³⁰ Dörtlüğün yanına "irsâl" kelimesi yazılmıştır.

Dünyâda teşekkül edelden (devlet)
 Çekerler yek-dîger ile husûmet
 Tâ vakt-ı (hilkat)den beri rekâbet
 Etmekte istîlâ bütün cihânı³¹

(Rusya)lıydı çünkü (Balkan)a civâr
 (Avusturya)nın da buna dahli var!
 Çokdan beri işte iki hissedâr
 Birbirine karşı kurdu planı

(Rusya) koltukladı bu kez (İslâv)ı
 Avlamak isterdi kolayca avı
 Karşılaştı bunun için de‘âvî
 Hemân da kavganın erdi zamânı³²

(Alman), (Avusturya), (İtalya) ile
 Müttefik olmağa oldu vesîle
 (Balkan)da ufacık (hükûmet) bile
 Sa‘âdetli bulmuşdular bu anı³³

Buna karşı (Rusya) ile (İngiliz)
 Mü‘telif oldular (Fransız)la tîz
 (Muvâzenet) çıkdı meydâna temîz
 İki taraf etdi kavî bünyânı

Bu günden başladı lafz-ı (‘adâlet)
 (Balkan)da seçilir oldu kavmiyyet
 (İslâm) için arttı türlü (şikâyet)
 Gökyüzüne çıkdı bunun figânı

13a Vaktâ ki (‘Osmânlı) buldu (hürriyet);
 (Meşrûtiyet) devri erdi nihâyet!
 (‘Adâlet), (müsâvât) lâzımdı gâyet
 Meşrûtiyetin çünkü buydu³⁴ şânı

³¹ Dörtlüğün yanında “illet” kelimesi yazılmıştır.

³² Dörtlüğün yanına “teşbih” kelimesi yazılmıştır.

³³ Dörtlüğün yanına “tedbîr” kelimesi yazılmıştır.

³⁴ Metinde “bu idi” şeklinde yazılmıştır. Vezin gereği böyle okundu.

(Kabine) değişdi beş; altı kerre
 (İslâhât)dan eser yok idi zerre
 Çıkdı fakat (ün)ü bahr ile berre
 Kuru sözler idi yokdu nişânı

(Meb'ûs)larda çıkdı (fırka) nizâ'ı
 Oldu bunun sonu nifâkı dâ'î
 Herkes oldu kendi fikrine sâ'î
 Hakikat bulmadı doğru meydânı

(Genç hükûmet) yaptı fikrince tenkîh
 İhtiyâr me'mûru eyledi takbîh
 Meslekini gûyâ eyledi tashîh?
 Yanlış idi (kabine)nin planı

Genç ellere düşdü şekl-i hükûmet
 Bozuldu mesleki, kalmadı kuvvet
 Gâ'ib oldu, gitdi arada hikmet
 Hikmetdir zabt eden çünkü insânı

Tensîkâta yanlış başlandı evvel
 Bu yanlışlık olmaz aslâ mü'evvel
 (Şümendüfer), (şose), sularda (cedvel)
 Yapılmağa 'azm etdiler cevânı

Refâh-ı berâyâ kaldı pek geri
 Böyle idi tensîkâtın masdarı
 (İstikrâz)a bulmuşdular müşterî
 Para ile buldu hükûmet cânı

(Ma'âş)lar dolgundu, para pek mebzûl
 'Acemîler idi bu zamân makbûl
 Kimseden fenâlık olunmaz me'mûl
 Felek de arardı böyle devrânı

('Osmânlı) bollukda râhatda iken
 Ser-mest-i rahîk-ı gafletde iken
 Yol almakda böyle sür'atde iken?
 Tarrâkalar çıkdı bir nâgehânî

- Bir (nota) gönderdi (Bulgar) kralı
 Dedi: Ahâlînin güç oldu hâli
 Mülkümüz serâser şûrişle mâlî
 Çekemez re'âyâ böyle ziyânı
- 13b [İ]slâm pâdişâhı³⁵ 'anûd idi pek
 Bir devlete boyun eğmedi gerçek
 [O]nu da ser-nigûn eyledi felek
 Kesildi sonunda tâb u emânı
- Ne çâre felâket erdi millete
 Efrâdı uğradı cümle zillete
 Nüfûs, para vardı bütün killete
 Birinin kalmadı cân u tüvânı
- [Tam]kırk sene sürdü [işbu]şikâyet
 Devletleri meşgûl etdi bu hâlet
 (.....ya)lı baş kaldırdı nihâyet
 (Hakem) oldu düzeltmeğe (Balkan)ı
- Balkan (kıral)ların tazyîk eyledi
 Kendi meslekine tatbîk eyledi
 Merâmınca cem' ü telfîk eyledi
 (Bulgar), (Sırp), (Karadağ) ile Yunan'ı
- ([İs]lav), (Katolik), (Rum) ne demek? Hâşâ
 Hepsi de bir dîndir dedi Mesîhâ
 Edemez devletler bunları aslâ
 Nitekim bilmedik ân ile ânı!
- (İplik) bir tel iken olsa iki kat
 Kopmakda çok zora etmez iltifât
 Dört kat olsa fakat başkadır bi'z-zât
 Görmüşler dünyânın hep 'âkılânı³⁶
- çün olsun (mekteb) kilîsâ?
 Böyle mi emr eder hazret-i 'Îsâ?
 (.....)lık âyînine giren kat'iiyen
 Çâresize bu gün gerek yeksânı!

³⁵ Kelimenin üstünde parantez içinde “Abdülhamîd” yazılmıştır.

³⁶ Metnin yanında “îrsâl-i mesel” ibaresi vardır.

..... verdi dördüne böyle cesâret
 Nakd u salâh ile etdi takvîyet
 Hâzır etdi cenge eyledi gayret
 Saman altı etdi âb-ı revânı

.....ları bulmuş idi ser-firâz
 Verdi (Ferdinand)a ayrı ihtiyâz
 (..... kumandan) dedi eyleyip niyâz
 O da kabûl etdi işbu 'üvânı

Bekledi bunların dördü de fırsat
 Bilirlerdi bu fırsatı ganîmet
 (Çete) çıkardılar nevbet-be-nevbet
 Bitmedi bunların hiç imtinânı

..... etdi hayli ser-fürû
 Eder idi âsâyîşi cüst ü cû
 [Gitdi]kçe yükseldi feryâd u gulû
 İstemezdi fakat akıtmak kanı³⁷

7

12b **Tenbîh**

. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _

Ey (insân)ım diyen sa'y et! Ne dem cisminde kim cân var
 Kulak tut her sözün mazmûnuna!Ger sende iz'ân var

O söz kim kıymeti çok; kadri a'lâdır hakîkatde
 Cihânda hiç bulunmaz; belki nâtik ünü Furkân-vâr³⁸

8

_ _ . / _ . . . / . _ _ . / _ . .

14b Gerçi havâdis ile leyâli olur gebe
 Ümm-i zamâne ona olur mihribân ebe

³⁷ Şairin bu şiiri de tamamlayamamış olduğu anlaşılıyor.

³⁸ Bu metin bir şiirin arasına sayfa arkasına yazılmıştır.

9³⁹15a **Gazel-i Nev-zemîn**

..... de kalbe hidâyet yeli değ
 Hudâ'da edince kenz-i nihân değ⁴⁰

Her kalb belki de beyt-i İlâh'dır
 Merd ister onu velîkin süpürmeğ⁴¹

..... vücûda hükümünü her ârzû eden
 le'îmi koymalı evvelce gerdeğ⁴²

Âzürde olmamak dileyen hâdisâtдан
 Ot gibi her cihât-ı hevâya boyun eğ⁴³

..... farîka olma zen-i 'âleme sakın
 [Bi]r 'acûza meyl yaraşmaz her erkeğ⁴⁴ 24 Teşrîn-i evvel 1326

³⁹ Metinde vezin tespit edilememiştir.

⁴⁰ Beytin yanına “من اهتدى فانما يهتدى لنفسه” ifadesi yazılmıştır. Bu ifade 17/İsra/15 (Kim hidayet yolunu seçerse, bunu ancak kendi iyiliği için seçmiş olur; kim de doğruluktan saparsa, kendi zararına sapmış olur. Hiçbir günahkar, başkasının günah yükünü üstlenmez. Biz bir peygamber göndermedikçe (kimseye) azap verecek değiliz.) mealindeki ayetten iktibastır.

⁴¹ Beytin yanına “ان طهرا بيتى” ifadesi yazılmıştır. Bu ifade 2/Bakara/125 (Biz Beyt'i (Ka'be'yi) insanlara sevap kazanılacak bir toplantı ve güven yeri yaptık. Siz de İbrahim'in makamından bir namaz yeri edinin (orada namaz kılın). İbrahim ve İsmail'e: 'Tavaf edenler, ibadete kapananlar, rüku ve secde edenler için Ev'imizi temizleyin!' diye emretmiştik.) mealindeki ayetten iktibastır.

⁴² Beytin yanına “يا ايها النفس المطمئنه” ifadesi yazılmıştır. Bu ifade 89/Fecr/27 (Rabbine, itaat edip huzura eren nefis!) mealindeki ayetten iktibastır.

⁴³ Beytin yanına “ولاتمش فى الارض مرحا” ifadesi yazılmıştır. Bu ifade 17/İsra/37 (Yeryüzünde kibir ve azametle yürüme! Çünkü sen asla yeri yaramazsın ve boyca da dağlara erişemezsin.) mealindeki ayetten iktibastır.

⁴⁴ Beytin yanında “الرجال قوامون على انساء” ifadesi yazılmıştır. Bu ifade 4/Nisâ/34 (Allah'ın insanlardan bir kısmını diğerlerine üstün kılması sebebiyle ve mallarından harcama yaptıkları için erkekler kadınların yöneticisi ve koruyucusudur. Onun için sâliha kadınlar itaatkârdır. Allah'ın kendilerini korumasına karşılık gizliyi (kimse görmese de namuslarını) koruyucudurlar. Baş kaldırmamasından endişe ettiğiniz kadınlara öğüt verin, onları yatakta yalnız bırakın ve (bunlarla yola gelmezlerse) dövün. Eğer size itaat ederlerse artık onların aleyhine başka bir yol aramayın; çünkü Allah yücedir, büyüktür.) mealindeki ayetten iktibastır.

10

15b *Kar Suyu*

--- / - . - . / . - - . / - . -

Gör! Çeşm-i 'ibret ile a gâfil akar suyu
 'Ömrün de işte böyle akar sanki kar suyu

Râh-ı Hudâ'ya hasr edegör âb-ı rûyunu
 Her hâksâra⁴⁵ vakâr suyu

'Âlim yanında bahse girişme, sükût et
 Sâhilde eşme kuyu ki acı çıkar suyu

Bir cism kim gazap küpüdür herc
 Nâr-ı gazab alavlana 'İzzet yakar suyu

Hak korkusuyla gözden akar iki katre su.
 Makbûldur; sen 'aynına alma kokar suyu⁴⁶ 23 Haziran 1325

11

⁴⁷ تخلقوا با خلاق لله

--- / . - - . / . - - . / . - -

⁴⁸ با خوی خدا خوی بگیرد عزیزان

⁴⁵ Şair yazdığı ifadelerin üzerini karalamıştır.

⁴⁶ *Osmanlı Müellifleri'*nde Bursalı Mehmed Tahir ile *Son Asır Türk Şairleri'*nde İbnülemin Mahmud Kemal şairin bu gazelini ufak farklarla aşağıdaki gibi alıntılanmışlardır. Aynı şiirin ilk iki beytine *Tuhfe-i Nâilî'*de Nâil Tuman da yer vermektedir:

Gör çeşm-i ibret ile a gâfil akar suyu
 Ömrün de işte böyle geçer sanki kar suyu
 Allah yolunda sarf edegör âb-ı rûyunu
 Her hâksâra sarf olunmaz vakar suyu
 Havf-ı Hudâ'da gözden akan iki katre su
 Makbûldur sen aynına alma kokar suyu
 Âlim yanında bahse girişme sükût et
 Sâhilde eşme kuyuyu acı çıkar suyu
 Bir cism kim gazap küpüdür herc ü merc olur
 Nâr-ı gazab alavlana 'İzzet yakar suyu

⁴⁷ "Allâh'ın ahlâkı ile ahlâklanınız" manasında hadis-i şeriftir.

⁴⁸ "Ey azizler! Allah'ın huyu ile huylanınız" manasında Farsça mısra olup, yukarıdaki Arapça hadisin nazmen tercümesidir.

18a

*Hasb-ı Hâl-i Şâh-ı ‘Acem*⁴⁹

Edebiyyât

Kafkasya’daki Molla Nasrüddîn Mecmû‘asından

--- / .--- / .--- / .---

Men bende ‘Alî! Bilmişem İrân özümündü?

Ya’nî ki: ‘Irâk u ‘Acemistân özümündü?

Turan özümün, âfser-i rahşân özümündü?

Dihîm özümün, genc-i firâvân özümündü?

Yok yok: Galat imiş ki bu cihân özümündü!

Bildim ki bu gün fikr-i perîşân özümündü!

Bilsem ki mugâyir gele fermânıma nâsî!

Bahş eyler idim olara kânûn-ı esâsî!

Efsûs ki men olmamışam ‘ahd-şinâsî!

Etdim onların kalbini endûh ile kâsî!

Bu zulm özümün, hep dökülen kan özümündü!

Bunca yok olan servet ü sâmân özümündü!

Men şâh olalı bilmez idim özümü cebbâr!

Zûrumla ziyân eyleye cellâb ile tüccâr?

Karşı geleler râyıma bir fırka-i ahrâr?

Bu fırkaya karşı diyemem: Şâhım; özüm va[r]!

İmdi diyebilmem ki; şu Tahrân özümündü!

Harda kala? Tebrîz ü Sıpâhân özümündü?

[Di]limde, kabağımda da var İngiris ü Rûs!

Dostâne revişlerse de düşmenliği mahsûs!

Sardı yöremi saff-ı koşun eyledi mahbûs

Etdim özüme men bu fenâlıkları efsûs?

Desem gülüşürler ki Horâsân özümündü?

Kâşân özümün, yâ Taberistân özümündü?

⁴⁹ Bu şiir, Paşanın *Molla Nasrüddin Mecmuası*nda görüp alıntıladığı bir şiirdir. Kendisine ait olmadığı için numaralandırılmamıştır. Ama eserin içinde yer aldığı için metne dahil edilmiştir. (*Molla Nasrüddin Mecmuası* hiciv ve mizah ağırlıklı bir mecmua olup, içindeki karikatürlerle dikkat çekmektedir. Azerbaycan SSR İlimler Akademisi tarafından 1998’de toplu olarak yayımlanmıştır. Bu şiirin yayımlandığı tarihte çıkan dergilerin bulunduğu I. ciltte şiire tesadüf edilemedi.)

Bir kalb komadım sınımaya efrâd-ı 'Acem'de?
 Çok yurdunu yıkdım onların bîşde, kemde!
 Lâyık yüreğim imdi benim çalkana gamda
 Şen olmaz içim men neçe gayret elesem de!
 Derdim ücedi, imdi bu buhrân özümündü!
 Kasvet özümün, eşk-i firâvân özümündü!

Ahrâr ile ceng eylemeye para bulmam!
 Karz etmek için bankalara çâre bulmam!
 Müşkil bu ki varsam der-i ahrâra bulmam!
 Hîç başka tesellî dil-i efkâra bulmam!
 Hep uğradığım vârtâ bu nâdân özümündü!
 Ururam özümü hançer-i bürrân özümündü!⁵⁰

18b

.... tapına imdi ayak komada müşkil!
 Zîrâ ki 'adâvet arada perde-i hâ'il!
 ola belki benim özümü kâfil?
 Menden ne alırlar o mükâfâta mukâbil?
 Şu köhne kabâ, gürz-i Nerîmân özümündü!
 Bu âhen 'asâ; kâlib-ı bî-cân özümündü!

..... gibi hürmetlice bir şâh olımazdım!
 Ahvâl-i berâyâyâ ki âgâh olımazdım?
 [Şâ]hân-ı keremkâra ki hemrâh olımazdım?
 Nolsam eyi belki hedef-i âh olımazdım?
 Endûh özümün, beyle ki zindân özümündü!
 Dûzah özümün, savlet-i nîrân özümündü!
 Âşık Paşa'daki(?) 1 Şubat 1324

12

.. _ _ / .. _ _ / .. _ _ / .. _

Kim: Bu dünyâ evi der ise senindir -o yalan
 Sen de malım diye birkaç gün içinde oyalan!

⁵⁰ Mısradâ vezin problemlidir.

19a

Meb'ûs

..__ / ..__ / ..__ / ..__

Ne şeref ki ola ('Osmânlı)da meb'ûs âdem
 Adına "Encümen-i elsine"de dense ehem
 Kayseri, Kastamonu dilini belki anlar?
 Kürd dili lîk olur her ikisince mübhem
 Üçü de gelse 'Arab yanına bîgâne kalır
 Mantku't-tayr sanırlar sözünü duyduğu dem
 Arnavud, Laz bu dürdü ile olmaz dem-sâz
 Tercümân ile konuşmaklığı isterler hem
 Pâytahtın da lisânı hepisinden başka
 Bunda telhîs olunur ya'nî ki ârâ-yı ümem?⁵¹
 Allâh Allâh bu ne mes'ûd u mübârek millet
 Edemez yek-dîgerin kendi dilinde mülzem

Sâde ('Osmânlı) bu olsa yine çekmezdin gam
 Daha o sancağın altında neler var bilsem?

Ermen ü Rûm u Yehûd ile Ulâh u Bulgâr
 Bir küp içinde kurulmuş gibi nev'-i rîcâr
 Ekşisi, tatlısı, mayhoşu da var gâhîce hâm
 Yek-vücûd olmak için gayret ederler izhâr
 Hepsi fikrince (söz ister) ede fikrin i'lâm
 Söze yabancı ola ebkem olurlar nâcâr
 Milletin hayrına söz söyleyen ender gibidir
 (Rûznâme) sözüdür ekseri meclisde karâr
 Atla ester tepişir gibi hemân etvârı
 Şahsiyâtdan mı 'ibâret olacak idi vakâr?
 Ne seri, ne büni var sözlerinin pek yazık
 Hiç biri üstüne kondurmamada zerre gubâr
 Millet açlığını anlatmada çeksin tâlâş
 Üstüne bâr edindi daha (meb'ûs)a ma'âş

⁵¹ Beyit sayfa kenarındadır.

Ayda on bin lira elbet gelecekdir nâhoş
 Millete bâr fakat hazret-i meb'ûsa da hoş
 Pâytahtın sefehâtı ile alev oldu
 Millet için nicenin kîse-i iz'ânları boş
 Ne için geldiğini çokları fehmi eylememiş
 Hakkı kânûnu da bilmez vükelâ-yı bî-hûş⁵²

14

20a *Dünyâ*

__ . . / . __ / __ . . / . __
 (__ . / . __ . / __ . / . __)

Dünyâ denî mi? Hâşâ! Ednâyı koyar âza⁵³
 İdbârın et temâşâ mukbil olanlar aza⁵⁴

Derler o fitne-zendir meyyâle fitne-zendir
 Dâ'im işi düzendir bir kahbe dil-nüvâza

Ya'nî işi hemîn âl pek izdivâca meyyâl
 Çok genci eylemiş zâl el-ân kendi tâze

Hilkat deminden el-ân koca karı kemâkân
 Sürmekde lîk devrân her an tâze gâze

Var bir evi ki şeş der mebsût onda bister
 Mihmânı her dem ister meftûn 'izz ü nâza

Her şeb 'arûs olur; sûr o hüsn ü âna mağrûr
 Hayyât-ı dehr ma'zûr yer bulmasa cihâza

Kim olsa ona dâmâd mekrinden olmaz âzâd
 Uğrar me'âl-i sayyâd sayd ile cân-güdâza

Bir sûrdur demâdem kim deli_eder onu gam
 Bir yanda zâr tev'em bir köşede cenâze

⁵² Şiir yarım kalmıştır.

⁵³ Kelimenin yanına "hurs, tama" sözcükleri yazılmış.

⁵⁴ Kelimenin yanına "azmak fi'ili" ifadesi yazılmış.

Kahr ile lutfu yeksân seyr ile devri raksân
Reng eylemekde her an benzer o hokkabâza
Kim gösterir gehî âl geh âşıkın kılar lâl
Dâ'im mübeddel el-hâl geh lutf u geh güvâze⁵⁵
Çok söz demiş ekâbir hüsn ile kubha dâ'ir
Belki odur mugâyir ahvâli cümle yaza
Çok sürdü bu rivâyet kim yok ona nihâyet
Bu yolda açdı 'İzzet bir perde çeng ü sâza
Nâmı egerçi (dünyâ) merkûz bunda 'ukbâl
Kim olsa bunda a'mâ a'mâdır onda tâze
Sen lâzım u o melzûm sen zâlim ü o mazlûm
Sen şûm isen o meş'ûm yer var ise cevâza
Sebb etme dehre zinhâr kim bunda zât-ı Hak var
Etmek günâhu ızhâr şâyândır ihtirâza
Hep bunda tûşe vü zâd olmuş seninçin icâd
Siyyân pîr ü nev-zâd mâlik bu başka râza
Her âdemîye hâne her murga âşiyâne
Hep bunda oldu lâne mâhîye, mûra bâza
Mâder şakî sa'îde, baba hoş u pelîde
Lübdür gabî reşîde sâhib bu imtiyâza
Nefsin bilen bir insân Rabbin de eyler iz'ân
Nefsin bununla siyyân tut gûşunu bu râza
Dünyâ egerçi murdâr tâlib olana seg-vâr
Sen tâlib olma zinhâr bu cîfe-i mecâza
Kâni' 'azîz ü mihter tâmî' zelîl ü kemter
Şâkir ganîdir ekser çeksin harîs yaza⁵⁶

⁵⁵ Kelimenin yanına “kahr ma'nasına” ifadesi yazılmıştır.

⁵⁶ Kelimenin yanına “esnemek” ifadesi yazılmıştır.

- Zendir fakat semâ'ı merdânedir cimâ'ı
Açık [du]rur şîrâ'ı tahsîl-i berg ü sâza
- 20b Hem Dâver hem de mâder her an seni o besler⁵⁷
Etmek gerek fûrû-ser bir böyle ser-firâza
- Bir kışt-zâr-ı sebz-zâr lâzım ne ki gazâ var
Bî-magz olan kılar nâr bu sebzi huşkmâze⁵⁸
- Ya'nî kurulu bir hân in'âmı 'âm-ı ihvân
Olmak bu lutf küfrân hayf olur öyle kaza
- Nerm eyle huşku her bâr etmekdir işi ihzâr
Eylere yolunda îsâr mâlikse bir piyâza⁵⁹
- Lutf-ı Hak'a mukâbil enbât olaydı zâyil
Kim olur idi nâ'îl şeftâlûya, kirâza?
- Maksûdun ise cennet bundan gider yol elbet
'Ukbâda umma⁶⁰ cennet huşyâr-ı pâk-bâza
- Tohm-ı 'amel sana zâd rıfk ile bunda kıl dâd⁶¹
Bed fi'l kılmaz âzâd hîç ferd-i bî-niyâza
- Ekdiğini biçersin tatlı, acı içersin
Şer ise ehl-i şersin hayr ise var mecâza
- Zâdın iyisi takvâ terk etme onu kat'â
Zulm etme nisbet aslâ Hallâk-ı bî-niyâza
- Cennet bu; hem cehennem sende gerek hemân hem
Yol vermediler akdem keşf etmeği bu râza
- Âfâkdır cehennem enfüsde sen de var hem
Kilk-i za'îf-i Edhem hâl oldu yaza

⁵⁷ Mısradaki vezin problemlidir.

⁵⁸ Kelimenin yanına "hâk urmak" yazılmıştır.

⁵⁹ Kelimenin yanına "soğan" yazılmıştır.

⁶⁰ Kelimenin üstüne "ummak makâmında" ifadesi yazılmıştır.

⁶¹ Kelimenin yanına "'adl, 'atâ" sözcükleri yazılmıştır.

Hoşça geçin bu zenle var irtibâtı senle
Var ol seni sevenle mevcûd iken icâza

(Zen) mülküdür Hudâ'nın huddâmı sensin onun
Yok kaçmağa tüvânın değmez bu türk ü tâza

Nisbetle bahr u berre cismin misâl-i zerre
Hayr eyle gitme şerre çeşmin ko intihâza⁶²

Bu mülkü yıkamazsın terk ile çıkamazsın
Takdîri sıkamazsın yokdur sana icâze

Sağlıkdadır bu mevten ölsen dahi bu medfen
Çıkmak muhâl yerden git Hind'e yâ Hicâz'a

Mâlikdir o füsûle her fasla bak vusûle
'Ayş olmağın husûle mahsûs kışa, yaza

İşte bu hâl-i dünyâ 'ömründür onda rü'yâ
Olma harîs-i eşyâ eyle kanâ'at aza

'Ömrün bir⁶³ âna benzer fes gey veyâ ki efser
Bir kapıdan girer ser ya'nî ki bir cenâze

Hep bendegân-ı hâsân bu yolda geçdi velhân
Her 'aklı olan insân meşgûl olur namâza

Âşık Paşadaki (?) 30 Teşrîn-i sâni 1324

15

21a

Ser-'askere

.. _ _ / .. _ _ / .. _ _ / .. _

Ey Rızâ! Yağmacılık neydi? O kapan kapana
(Kalafat Yeri) ne geh, gâh da karşı (Kapan)a
Bilmedin hâlini bir gün gelip ağzın kapana
Ummadın düşeceğin kurduğun enhes kapana
Sen gibi hırsız olanlar yüzükoyu kapana
Kahr ede fi'lini Hak yapıdırana, hem yapana

⁶² Kelimenin yanına “fırsat” sözcüğü yazılmıştır.

⁶³ Kelime metinde “birin” şeklindedir. Vezin gereği bu şekilde okundu.

[Me]slekin idi ki âhir seni bed-nâm etdi
 Harekâtın idi haydutluğun efhâm etdi
 [Etdi] murâd neferât ‘azline bayram etdi
 Ya’nî millet sana la’net ile düşnâm etdi
 Açdığın yaralar onulmayacak yana yana
 Bir ucu yaraların çünkü dayandı câna

[O] ne ednây makâm idi ki (ser-‘asker)lik
 Sen gibi süfleye inmişti (zafer-perver)lik
 pâyı değilken bu ne (tâc-ı ser)lik
 ‘İlm ile fazl iledir ‘asker içinde erlik
 O makâm ‘âlî iken sen onu etdin pâ-mâl!
 Çıkası gözlerini kapladı hırs-ı ikbâl

..... ile cehl ile ki milleti berbâd etdin!
 Başına yıkılası hâneni âbâd etdin!
 Çok ma’âş alır iken sirkati îcâd etdin!
 Rütbelerle nice külhan beyini şâd etdin!
 Ağla! Mahşer gününü an da nigûn-sâr ağla!
 Merhem et yarana! Milyon liraları bağla!

[Mil]letin gelmedi hiç yâdına biçâreleri
 Aç sefil yatdığı evlâdı ciger-pâreleri
 Sana mı hâsdı biçârelerin paraları
 Şimdi mümkün mü devâ açdığın o yaraları
 Hânumânın da senin millete dönsün: Âmîn
 Ocağın yanmasın, o debdebe sönsün!Âmîn

Hele erzâkını efrâdın ucuzca çaldın!
 Konturatçıdan onun mislini kat kat aldın!
 Yüce mevki’de iken töhmet ile alçaldın!
 Esb-i devletden inip sonra da yaya kaldın!
 Millete işte bu ‘ibretse yeter bu ‘ibret!
 Millete fâ’ide vermez bu acıklı hayret!

16

22a 1325 Sene-i Rûmîsi Vukû'âtı

.._ _ / .._ _ / .._ _ / .._ _

Sadr-ı a'zam (Hilmî Paşa) oldu bir köy bekçisi
Sanki (meb'ûs)lar da olmuşdur bunun köpekçisi
Otlar toprak yer ehâlî de yine vergi verir
Hep yalancı bu hükûmet! Yok mu bir gerçekçisi?

17

.._ . / .._ . / .._ . / .._ .

Bu cehl ile ihkâk-ı hukûk eylemek üzere
Kim gelse nezâretlere berbâd edecektir
Garbdan bize her an yağan seng-i ta'arruz
Bir hâne mi? Virâneler âbâd edecektir

16 Mart 1325

Kaynakça

- Aksoyak, İsmail Hakkı (2007), “Anadolu Sahasında İlk Bahr-ı Tavîl Ahmed Paşa'nın mıdır?”, *Türkoloji Araştırmaları, Tunca Kortantamer Özel Sayısı II*, 2/4, 84-97.
- Aslantaş, Selim (2001), “Bir Osmanlı Bürokrati: Mehmet Memduh Paşa”, *KÖK Araştırmalar*, 1, 185-202.
- Bursalı Mehmed Tahir (1999), “Tarih ve Âsâr-ı Atika: Kayserili Mehmed İzzet Paşa”, *Türk Yurdu*, 71, 392.
- Bursalı Mehmed Tahir (2000), *Osmanlı Müellifleri I-II-III*, Ankara: Bizim Büro Yayınları.
- Çakır, Müjgân (2008), “Erzurum-Erzincan-Diyarbakır ve Kars Yollarında Bir Paşa: Âteş-zâde Mehmed İzzet ve Yûsuf u Züleyhâsî”, IV. Van Gölü Havzası Sempozyumu, (12-14 Haziran), Ahlat.
- Çeviker, Turgut (1991), *İbret Albümü 1908*, İstanbul: Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Dairesi Başkanlığı Yay.

Gariper, Cafer (1997), *Ara Nesil Şairi Recep Vahyî (Hayatı ve Eserleri)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.

İnal, İbnülemin Mahmud Kemal (1988), *Son Asır Türk Şairleri*, İstanbul: Dergâh Yayınları.

Subaşı, Muhsin İlyas (1995), *Kayseri'nin Manevi Mimarları*, Ankara.

Tuman, Nail (2001), *Tuhfe-i Nâilî I-II*, Ankara: Bizim Büro Yayınları.